

METRYKA TEFSIRU Z OLITY (1723 r.)

Miejsce przechowywania: zbiory prywatne, Litwa

Kopie: skany rękopisu są w posiadaniu wykonawców projektu „Tefsir”

Symbol: TAL

Datowanie (bezpośrednie): 1723 r. i 1836 r. – por. „Od narodzenia Jsi Proroka 1723. roku Dopisany ten StyTiefsyr, a Poprawiony przez Jbrahima Januszewskiego Jmama Winksznupskiego 1836. Roku. Dnia 12-24 Sierpnia czyli augusta w Winksznupiach” (łc. s. 484a) oraz „temu Lat 113 od napisania poprawiony” (łc. s. 484a).

Pisarz/kopista: syn Mustafy, Jzmael Jabłoński, którego imię i nazwisko zapisano w kolofonie (łc. s. 481b, ar. s. 477b i łc. s. 484a). Materiał tekstowy dopisywał, uzupełniał i poprawiał kolejny, wskazany w kolofonie, kopista Jbrahim Januszewski (łc. s. 484a).

Charakter pisma: tekst czytelny, pisany co najmniej dwoma różnymi charakterami pisma, zawierający liczne glosy o różnej chronologii. Zabytek był poprawiany i glosowany 113 lat po napisaniu – tę informację zawarto w kolofonie (łc. s. 484a). Wstępna analiza językowa wskazuje, iż glosy dopisywano również wcześniej niż w 1836 r. Glosy są pisane łacinką i alfabetem arabskim. Zawierają teksty w językach: polskim, arabskim i tureckim.

Objętość: 484 karty + I

Format: 33 cm x 18,5 cm; grubość: 9 cm

Papier: pożółkły, lekko zniszczony, w górnej wewnętrznej części wydarty, miejscami poplamiony.

Oprawa: 34, 5 cm x 19 cm, skórzana, ciemnobrązowa, z tłoczonym ornamentem geometrycznym; zniszczona szczególnie w części grzbietowej, z klapą zamykającą, przednia okładka oderwana od grzbietu.

Atrament: czarny i czerwono-brązowy miejscami poprawiany na czarny (zwłaszcza w tekście podwierszowego tłumaczenia).

Foliacja: w górnym lewym rogu występuje numeracja arabska, odpowiadająca kartom tefsiru – jej zapis jest częściowo zdefektowany. Ponadto ołówkiem wprowadzono łacińską numerację kart. Występuje różnica w obu numeracjach wahająca się od 2 do 6 kart.

Ilość wierszy: na stronie jest średnio po 8 wierszy tekstu arabskiego z jego podwierszowym tłumaczeniem na język polski z elementami języka białoruskiego (tzw. polszczyzna północnokresowa).

Kategoryzacja: sury – większość z nich jest poprzedzona tytułem i informacją o liczbie ajatów, tworzących daną surę (dane te z reguły są umiejscowione w ostatnim wersie poprzedniej sury, co jest zgodne z notacją w rękopiśmiennych arabskich tekstach

koranicznych). Sury pierwszą i drugą poprzedza zapowiedź umieszczona w ozdobnej ramce: „rōzżal ō xwale kṣengi ṣedm ajeťōw” (I); „rōzżal ō krōwe dweṣce ōsmižeśōnt ṣeṣc ajeťōw” (II). Ponadto sury wyodrębniono graficznie – przez wydzielenie miejsca na tzw. basmalę. Jest też obecny podział na sufry (z ar. *sifr* ‘księga’), dżuzy (z ar. *ğuz* ‘część, udział’; ‘część składowa, składnik’) i hizby (z ar. *ħizb* m.in. ‘sześćdziesiąta część Koranu’). Ponadto są obecne – prawdopodobnie dodane przez kopistów – zalety sur. Występują one przy pierwszych wersetach sur: 37-42, 49-60, 64-67 i 69-71.

Reklamanty: są obecne.

Interpunkcja: granice wersetów w tekście arabskim, pisany *in continuo*, są oznaczane czerwonymi kropkami.

Język: arabski (Koran i glosy), polski z elementami języka białoruskiego (podwierszowy przekład i glosy), turecki (podwierszowy przekład i glosy), perski (pojedyncze wyrazy – podwierszowy przekład i glosy)

Osobliwości graficzno-ortograficzne: rzadko spotykany w zabytkach tatarskich sposób oznaczania fonemu *a* w nagłosie za pomocą *alifu z fathą* i *alifu z maddą*; nieodróżnianie w zapisie głosek *o* oraz *u* i odzwierciedlanie ich za pomocą jednakowego znaku – *dammy* lub *wawu z dammą* (tylko w jednostkowych przypadkach wprowadza się *waw z fathą* na oznaczenie *o*), natomiast zróżnicowanie zapisu tych fonemów za pomocą *wawu z dammą (u)* i *wawu z fathą (o)* jest obecne w surach tefsiru, które zostały dopisane 113 lat później (to potwierdza, iż istnieje związek między czasem powstania zabytku a sposobem zapisu głoski *o*); zapis etymologicznego *ř* w najstarszej warstwie tekstu jako *r*, w glosach marginesowych zarówno jako *r*, jak też jako połączenie *rż*, a w surach dopisanych w 1836 r. jako *ž*; realizacja miękkiego fonemu *s* poprzez użycie liter *tā* lub *sīn*; przewaga litery *zā*’ jako graficznego odpowiednika *z* (na uwagę zasługuje stopniowe wypieranie litery *ḏād* przez *zā*’); używanie na oznaczenie fonemu *t* zarówno liter *tā* jak też *tā*, przy czym *tā* występuje zwłaszcza w wyrazach orientalnych; stosowanie dla oznaczenia fonemu χ (ch) liter *hā* i *hā*; oznaczanie w wygłosie głoski *j* za pomocą litery *ǰ* *jā* i jej wariantu graficznego *ǰ*.

Stan: dobry, z wyraźnymi śladami użytkowania.

Zawartość: na s. 1a (łc.): dedykacja z 1806 r. podpisana Józefowicz; s. 1b-2b (łc.): wpisy w języku polskim łacinką (kronika rodzinna – pod nią zapis „t’ewrit’ in žil žebur furkān”); s. 3a-5a (łc.): tekst w językach arabskim (3b-4a: ręką inną niż tłumacz i późniejszy kopista Ibrahim Januszewski jest zapisany wykaz, za kogo należy czytać Koran; 5a: modlitwy, m.in. przed rozpoczęciem czytania Koranu; 5b, w. 21-25: ar. inwokacja), tureckim (5a: modlitwy, m.in. przed rozpoczęciem czytania Koranu; 5b: ręką inną niż tłumacz i późniejszy kopista Ibrahim

Januszewski są zapisane znaczenie nazwy Koran i inne nazwy Księgi oraz podane opis pierwszej sury i jej nazwy) i polskim (3a: z zapisów o zgonach można wnioskować, że TAL był w 1840 r. własnością rodziny Ułańów; 5a: modlitwy, m.in. przed rozpoczęciem czytania Koranu – metatekst oraz 5b, w. 21-25: tłumaczenie ar. inwokacji), zapisany alfabetem arabskim; s. 1b-475b (ar.) i 5b-476b (łc.): tefsir, zawierający sury od 1 do 106 włącznie i zapowiedź treści sury 107; s. 477a-478a (łc.): tekst arabski – spontaniczna modlitwa kopisty tzw. du‘ā’ ḥatmi al-Qurāni; s. 478b-479a (łc.): spis treści – nazwy sur i numeracja stron w tabelce; s. 479b-480b (łc.): kronika rodzinna; s. 477a-479a (ar.) i 481a-484a (łc.): tefsir, w tym s. 477a-477b (ar.) i s. 481a-481b (łc.): sury od 112 (bez zapowiedzi treści) do 114, tłumaczenie zapisane czerwonym atramentem; 30. sufra; pod tym ar. formuła końcowa (w. 3-5) i kolofon turecko-arabski (w. 6-7): [6] „Ben Muṣṭafā ibn Īsmā‘īl Yablonski. ‘Azīz šerīf Ḳur‘ān kelāmü’[l-llāh]” [7] „[el-‘azīm fi šehr-i cumāz[ā] al-aḥir fi yevm-i [eḥade ‘aṣer] penç{e} şenbe ‘Īsā nebī[.]” [Ja Ismail Jabłoński syn Mustafy. Drogi, święty Koran, słowo Boże, wielkie, w miesiącu drugim dżumada, w dniu jedenastym, czwartek, [od] prorok[a] Jezus[a] (odczyt i tłumaczenie HJ), marg. prawy przy w. 4-5 dopisek kopisty czerwonym atramentem w języku tureckim: [1] „Tañrı rahmet eylesün añā”, [2] „kim bu kātibi Fātiḥa [birle] añā” [Niech Bóg zmiłuje się na tym, kto tego pisarza wspomina Fatychą] (odczyt i tłumaczenie HJ) i polski jako ciąg dalszy, w. 8-9: „1723 roku pisany ten święty Tefsir przez syna Mustafy Jzmaela Jabłońskiego”. W części tur.-ar. ubytek na końcu wierszy, możliwy do rekonstrukcji, spowodowany zniszczeniem karty. Karta, jak i następna podklejona, naprawa dawna, być może imama Januszewskiego w r. 1836. Przy naprawie pomieszano kolejność kart, na następnej w rozkładówce są sury 107 – początek 109: s. 479a-479b (ar.) i 482a-482b (łc.): sury od 107 do 111, tłumaczenie zapisane czerwonym atramentem; s. 483a-484a (łc.): sury od 107 do 114 zapisane jeszcze innym charakterem pisma niż na poprzednich stronach i czarnym atramentem (może przez Ibrahima Januszewskiego?), modlitwa po zakończeniu czytania Koranu, poprzedzona zwrotem w języku polskim, zapisanym alfabetem arabskim: „po tim pej” i w języku arabskim: „şadaqa al-lāhu al-‘azīmu / wa-şadaqa rasūlahu an-nabiyyu al-karīmi / wa-naḥnu” [prawdą jest to, co rzekł Potężny Bóg i prawdą jest to, co rzekł jego Posłaniec, Szlachetny Prorok i my] „alā mā qāla rabbanā wa-ḥāliqunā wa-rāziqunā wa-mawlānā mina aš-şāhidīna bi-taṣḍīqi” [trzymamy się tego, to, co rzekł Bóg nasz i nasz Stwórca, ten, który nam błogosławi, nasz Pan, co zostało przez świadków potwierdzone] „wa-al-yaqīni wa-al-qabūli wa-al-ikrāmi wa-bihi mu‘minūna aḥmadu” [potwierdzone, przyjęte i otoczone czcią, a w niego wierzący bardziej chwałą Pana] „wa-al-ḥamdu li-llāhi rabbi

al-‘ālamīna” [dzięki Bogu Panu Światów] (w. 6-9; odczyt i tłumaczenie ML); wpis polski alfabetem arabskim „to jest šatana kto zwikie sklana čloweka do zlego le za wīmūwenem īmana boskiego oddala śek natixmast” (być może, jak to często bywa z rękopisami, początkowe i ostatnie karty uległy uszkodzeniu i zostały później uzupełnione – też prawdopodobne, że przez autora XIX-wiecznych glos) (w. 10-11); kolofon arabsko-turecki: „bīn mustafā ibn ismā‘[ī]l yāblonskī ‘[a]zīz š[a]r[a]f q[u]r’ān k[a]lām all[ā]h al-‘[a]zīm fī š[a]hrh [ğ]umādā ah[a]r fī y[a]wm ‘[a]š[a]r ahdī p[a]n š[a]nb[e]” [syna Mustafy, Ismaila Jabłońskiego ukochany, szlachetny Koran, Słowa Boga Najwyższego w miesiącu dżumada al-achira dnia jedenastego czwartek] (odczyt JKK, tłumaczenie HJ) i dwa kolofony w języku polskim: „Od narodzenia Jsi Proroka 1723. roku Dopisany ten StyTiefsyr, a Poprawiony przez Jbrahima Januszewskiego Jmama Winksznupskiego 1836. Roku. Dnia 12-24 Sierpnia czyli augusta w Winksznupiach” (w.) i „temu Lat 113 od napisania poprawiony” (margines). Podany został zatem rok gregoriański (od Isi proroka, czyli ‘od proroka Jezusa’) 1723 i dopisek pionowy na prawym marginesie, że poprawienie miało miejsce 113 lat po napisaniu, czyli w 1836, co zgadza się z datą w części kolofonu zapisanej w języku polskim, a więc 12 sierpnia 1836 r. Zgodnie z datacją dnia i miesiąca od hidżry, jest 11 dżumada al-uchra, co wskazuje dzień 19 marca 1723. Niepodany rok hidżry to 1135. Ten dzień przypada na piątek, podczas gdy w arabsko-tureckiej części kolofonu jest czwartek. Różnica jednego dnia może wynikać z szerokości geograficznej lub tolerancji przeliczenia (HJ).

Oprac. JKK